

բողջ ժողովուրդը զգկամակած չլլալին Յոյներուն, Սերպերուն, Պուլիպոնիսիսի, Կրետացիներուն ամենափոքր մասնաւոր բարենորոգում մը չնորհել, իրենց պետութեան այդ բոլոր նահանգները կորսնցուցած պիտի չլլալին հայկական տաղանային սկիզբը, եթէ խնայողութիւնն ունեցած ըլլալին իրագործելու այն մէկ քանի տարրական անհրաժեշտ բարենորոգումները զոր Հայերը կը պահանջէին եւ որոնք ո եւ է ձգտում չլունէին երկրին ամբողջութեանը վնաս հասցնելու, հայկական խնդիրը պիտի երբեք չառնէր արդի ծանրութիւնը, այն մեծ ապէս վըտանգաւոր հանգամանքը զոր ունի այժմ աշխարհիս խաղաղութեանը եւ օսմանեան պետութեան ապահովութեանը համար:

Տաճիկները պէտք չէ որ մոռնան թէ հայ ժողովուրդը, է՛ն խաղաղաւէր ժողովուրդներուն, օսմանեան կայսրութեան մէջ, սկիզբէն ի վեր աշխատութեան եւ արտադրութեան բարեբաւ տարր մը կազմած է, թէ անոր զերը շատ մեծ է եղած իբրեւ միջնորդ արեւմտեան քաղաքակրթութեան, — որուն վրայ կը հիմնան եւ զոր կ'ընդգրկեն Երեւոտաբարթութեանը — եւ Տաճկաստանի միջին, եւ թեւ երբեք չէ ձգտած Տաճկաստանը կործանելու (այս մասին կը վկայեն Հնչակեան եւ Դրօշակեան կուսակցութեանց քաղաքիքի եւ յստակ յայտարարութիւններն իրենց լրագրերուն եւ ծանուցագրերուն մէջ), այլ օսմանեան պետութիւնը վերանորոգած տեսնելու այնպիսի կերպով մը որ ներգաշնակ եւ ազատ զաշնակցութիւն մը դառնայ, ուր կեդրոնական թուրք իշխանութեան մը շուրջը իւրաքանչիւր ցեղ իր ուրոյն զարգացմանը համար հարկաւոր եղած ազատութիւններն ունենայ, ինչոր՝ ամբողջութեան կենսակաւորութեանը վնասելէ հետո՛ւ անոր զարգացմանը պիտի նպաստէր:

Տաճիկները պէտք է մտածեն թէ հայ ժողովուրդը, խառնուրդով այնքան հանդարտ, իր կեցած աշխատողի խաղաղի ու հեղ երեւոյթին տակ ազատութեան խանդավառօրէն սիրահար հոգի մը կը պահէ եւ թէ՛ երբ իր համբերութիւնը հասցնեն՝ երբեմն ըմբոստացող մեծ ընդոտ տիւններ կ'ունենայ — ատոր ապացոյցը մէկէ մեկի կ'ազմալին տուած է իր երկայն ու եղբրական պատմութեան ընթացքին մէջ, — որոնք վրդովիչ են բռնապետութիւններուն համար: Տաճիկները պէտք չէ մոռնան թէ տաճկական ու պարսկական Հայաստանին մէկ ստուար մասը Ռուսիա խից այդ երկու մահմետական պետութիւններուն ձեռքէն, որովհետեւ ա՛յլ կ'ատ-

ղած այն զգուելի ու սխտեմական կեղեքումէն որով կը տատապէին, հայերը, ձանձրացած երկայն տեսնի ի զուր ուղղամիտ դիմումներով Տաճկէն ու Պարսկէն հայցելէ տարրական արդարութեան թեժով մը որ գոնէ պատուոյ կեանքի, ինչքերու ապահովութիւնը երաշխաւորէ իրենց, ոռւսական բանային ընծայցեցին այնքան անձնուէր որքան թանկագին աղակցութիւն մը եւ իրենք իսկ Ռուսերուն յաղթանակը պատճառորոցին իրենց Լորիս Մելիքով, Լազարեֆ, Տէր-Լուկասով հայրենակիցներուն հանճարովն ու արեւութեամբը:

Տաճիկները պէտք չէ մոռնան նաեւ որ եթէ վաղը Տաճկաստանը ո եւ է կերպարանափոխութիւն կ'ըէ որ զինքը քաղաքակրթութիւն, գոնէ բնակելի երկիր մը զարձնէ, այդ երեւոյթը արդիւնքը պիտի ըլլայ՝ մեծ մասամբ՝ հնչեղորէն քալիւրած հայ առիւնիկ:

Տաճիկները պէտք է ուրեմն «հայկական խընդիրը» նկատեն ոչ թէ իբրեւ ժխտական սատար մը իրենց քաղաքական ապագային համար այլ իբրեւ վերանորոգումն ապակի մը՝ եթէ գիտնան սգոտել անկից ոչ թէ ետակար ու նենգաւոր, այլ ուղղամիտ ու պայծառաստեւ դաշնակով մը:

Ա. ՉՊԱՆԵԱՆ

(Որովի պլանը, 15 հոկտ.)

ԵՐԻՏՄԱՍԻՆԻԹՈՒՐՔԵՐՈՒ ՅԱՅՏՐԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

«Ռըվլու պլան»ի յօդուածին, որուն թարգմանութիւնը կը հրատարակենք վերեւ, լոյս տեսնելէն թատուումի՛ն օր յետոյ, «Մասիկ»ին մէջ երեցուց հետեւեալ յայտարարութիւնը, զոր իմամայիլ Դէմալ Պէյ կը հրապարակէր Երեւոտաբարթութեանը ըրոր պետերուն կողմէ: Դէմալ պէյ, ցեղով ալպանացի, նախկին նախարար, նախկին պետական խորհրդական, նախկին վայի, եւ մին թուրքիս ամենէն զարգացեալ եւ հեղինակաւոր անձնաւորութիւններէն, այս յայտարարութեան մէջ կ'ընդլայնէր, կը մանրամասնէր եւ վերջնական յստակութեամբ մը կը լուսաբանէր «Մասիկ»ի հոկտեմբերի 1 թիւով հրատարակած իր նամակին այն կարեւոր պարբերութիւնը, որուն առթիւ գրուած էր «Ռըվլու պլան»ին յօդուածը: Այս յայտարարութիւնը թուական մը կը բանայ Երեւոտաբարթութեանը գործունէութեան մէջ, Միւս-

չեւ ցարդ Ամետ Ռիզա եւ բոլոր ներիտասարդ-
թուրքերը կը պահանջէին որ Հայերը եւ
թուրքիոյ բոլոր հպատակ քրիստոնեայ աղ-
գութիւնները ձուլուին ներիտասարդ-թուրքե-
րու կուսակցութեան մէջ եւ միմիայն Միտ-
հատի Սահմանադրութեան վերահաստատման
աշխատին՝ անոնք չէին ընդունիր որ քրիս-
տոնեայ ազգութիւնները իրենց տառապանք-
ները դարմանող մասնաւոր բարենորոգում-
ներ պահանջէին, չէին ճանչնար նոյն իսկ
Պերլինի Դաշնագրին այն յօդուածները, որոնք,
թուրքիայէն ալ ստորագրուած, Հայաստանի
եւ Մակեդոնիոյ համար մասնաւոր բարենորո-
գումներ կը պայմանագրեն: Իրենց այդ այնքան
անաղնիւ որքան անուշիմ թաքթիքին դէմ
Հայերը հանդիսաւորապէս բողոքեցին Բարիլի
1900ի իրադատութեան Համաժողովին մէջ.
հիմա Իմա իլ Քեմալ պէյ կը փորձէ դարմա-
նել այդ սխալը, եւ կ'երեւայ թէ՛ յաջողած է
համոզել ներիտասարդ-թուրքերու մեծամաս-
նութիւնը՝ այս յայտարարութիւնը առաջին
պաշտօնական գրութիւնն է որուն մէջ ների-
տասարդ-թուրքերը կ'ընդունին Պերլինի Դաշ-
նագրին 21րդ, 61րդ եւ 62րդ յօդուածներուն
գործադրութեան անհրաժեշտութիւնը՝ նոյն
իսկ թուրքիոյ շահերուն համար: Կը մաղթէի
որ այս յայտարարութիւնը իր ետեւէն բերէր
արաբները որ անոր անկեղծութիւնը սպա-
ցուցանէին:

Ահա այդ յայտարարութիւնը:

«Մենք, թուրքիոյ մահմետականներս ու
քրիստոնեաներս, Ներուպային հանդէպ երախ-
տագէտ՝ իր բարիքներուն համար, կը նշաւա-
կենք արդի թեժիքին քաղաքականութիւնը
այն պահուն ուր անկախութիւնը ծայրայե-
ղութեան հասցնելով՝ անըմբռնելի անպատկա-
ռութեամբ մը կը վարուի այն մեծ ազգին հետ
որուն անշահախնդրութիւնը ամէն ժամանակ
մեզ ամենէն աւելի խրախուսած է իր պաշտ-
պանութիւնը խնդրելու:

«Օսմանեան Հարստութիւնը Լոնտոնի ու Բա-
րիլի դաշնագրերով հաստատուեցաւ միջադ-
գային իրաւունքի ամուր հիմունքին վրայ,
բայց այն որոշ պայմաններով որ պիտի ճանչ-
նար, ինչպէս որ ճանչցած է կիսբիական
Հաթթիքով, իր բոլոր հպատակներուն սիվիլ
ու քաղաքական իրաւունքները ու բացարձակ
հաւասարութիւնը, ինչպէս եւ ջնջումը առ-

յաւէտ դատապարտուած անցեալէ մը ժառան-
գուած բոլոր զիջումններուն:

«Օսմանեան պետութիւնը, կորուստէն մազ-
ապուրծ ազատեցաւ Ներուպայի ձեռքով՝ որ
անոր վրայ պարտք դրաւ ճանչնալ եւ գոր-
ծադրել Պերլինի դաշնագրին պայմանագրու-
թիւնները, Առէն ոք զիտէ թէ Պոստ մէջ որ-
քան կարեւորութիւն տրուեցաւ Պերլինի մէջ
այնքան հանդիսաւորապէս ընդունուած այդ
պայմանագրութիւններուն: արգարութիւնը
ջնջուեցաւ, օրէնքները ստնակոխ եղան, հար-
կապարտները անարգար ու կամայականօրէն
հաւաքուած տուրքերու առկ ճշդութեամբ, ինչ-
եքու յարգելնիս գրաւումը վերահաստատու-
եցաւ, հանրաթիւ դանձարանը կողոպտուեցաւ,
Տերութեան ծառայողները իրենց ամականէն
զրկուեցան ու բանակն իր ռոճիկէն, անվնաս
ազգաբնակչութիւններ մեծաքանակ ջարդուե-
ցան, ամբողջ հրկիւրը ծայրագոյն թշուառու
թեան մատնուեցաւ:

«Պիտի թողո՞ւն որ զեւ տեւէ այս պաշտ-
նական անխիստանութեան, ոչնչականութեան
վիճակը, Կոստապարութիւնները պիտի շարու-
նակէ՞ն անտարբեր հանդիսատես ըլլալ այս
անօրինակ շարագործութիւններուն կատար-
մանը, ճիւղասան, զոր գարաւոր յարաբերու-
թիւններ Արեւելքի հետ կը կապեն, որ ան-
շուշտ գիտակից է այն պարտաւորութեանց
զոր ստանձնած է Սուլթանին հպատակներուն
հանդէպ, Պերլինի վեհաժողովին մէջ իր լիազօր
ներուն ձեռքով հակառակելով անոնց ի նպաստ
որոշուած պայմանագրութեանց զանոնք ստո-
րադրող պետութիւններուն հակողութեանը
ներքեւ գործապրուելուն, պիտի զիտայ ինք ի-
րեն արժանի մնալ՝ պահանջելով, այն հեղի-
նակութեամբ որուն իրաւունք ունի, պատ-
շաճագոյն դարմանները այն վէճերուն որ
թուրքիան կը կրօնէ: Այդ դարմաններն ար-
դէն որոշապէս նշանակուած են Պերլինի Դաշ-
նագրին ատենագրութիւններուն մէջ որոնք
անոր մեկնութիւններն են, 23րդ, 61րդ եւ 62րդ
յօդուածները եւ անոնց կարգադրութեան-
ցը համար խմբագրուած կանոնագրութիւն-
ները, կը ճշնեն բոլոր այն իրաւունքները զոր
ձեռք ձգած են թէ՛ ներուպայի թուրքիոյ եւ թէ՛
ասիական թուրքիոյ ազգաբնակչութիւնները:
Պերլինի դաշնագրին պայմաններուն ան-
գործադրութիւնը օրինազանցութիւն մը կը
կազմէ, որ, վեհաժողովին նախագա-

հին յուլիս Գի նիստին յայտնած կարծիքին համեմատ, կը ստիպէ պետութիւնները ատոր վրայուշադրութիւն զարձնել եւ դիւանագիտական նոր ձեռնարկներ գումարելու համար իրարու հետ համաձայնիլ : Ուրիշն միջազգային ղեկավարածողովի մը կամ յանձնաժողովի մը գումարուեմէ ի որ անհրաժեշտ իր դատնայ պիտի, որուն պիտի մը պիտի ըլլար վերաքննել արդէն բանաձեւուած որոշողութիւնները որոնք մեռեալ-տառ են մնացած, նոր որոշողութիւններ խմբագրել՝ արդի պարագաներուն եւ պէտքերուն աւելի պատշաճող, խնդրոյ առարկայ կողմ ազգարնականութիւններուն կարծիքն առնելէ յետոյ, եւ ջանալով որ առաջին առնուի այն բոլոր էնթրիկներուն որոնք պիտի ձգտին պետութեանց ղեկավարութիւնները մանկատակներու աչքին չարափոխելու : Աւելորդ է ըսել թէ մին ձեռք առնուելիք այն միջոցներն զոր կացութիւնը պարտաւորի կը զարձնէ՝ այն է որ այդ յանձնաժողովը ինքն իսկ ստանձնէ, Բարձրագոյն Դրան հետ զորմակցութեամբ, երկրին ելեւմուտքին վարչութիւնը, մինչեւ աւարտուի մտցուելիք նոր կազմակերպութեան : Եւ երբ Եւրոպան մինչեւ ծայրը կատարէ իր գործը, մանկատակներն ու քրիստոնեաները, եւրոպական ինչպէս ասիական թուրքիոյ ըստ ժողովուրդները, ամենուն համար հաւասար արդարութեան մը միեւնոյն չափով օգտուելով, այլեւս պառակտուած պիտի չմնան՝ իրար ջանջախելու համար, այլ ամենքը, եւրաստագիտութեան միեւնոյն զգացման մէջ իրարու միացած, պիտի օրհնեն այն ազատիչները որոնց պարտական պիտի ըլլան հանգիստ ապրիլ եւ իրենց աշխատութեան արդիւնքը վայելել կարենալին : »(1)

Այս յայտարարութեան հրատարակումէն 10-15 օրի չափ յետոյ, Ս. Բեթերսպուրկէն «Քէօնիլէ Ջայթուկնիյն զրկուած հեռագիր մը ծանոյց թէ Ս. Բեթերսպուրկի կառավարական շրջանակներուն մէջ զորոյց մը կը պտտէր որ Ռուսիա եւ Ֆրանսա որոշած էին յառաջիկայ զարնան Դեպքանաժողովի մը հրաւիրել եւրոպական պետութիւնները, ոչ թէ վերաքննելու համար Պերլինի դաշնագիրը, այլ անոր մեռեալ-տառ մնացած յօդուածները գործադրելու միջոցներուն խորհելու համար :

Իսմայիլ Քէմալ պէյ վերջերս նոր կոչ մը զրկած է ֆրանսական Հանրապետութեան նախագահին, ծերակոյտի եւ երեսփոխանական ժողովի նախագահներուն, նախարարներուն եւ բազմաթիւ երեսփոխաններու եւ ծերակուսականներու, կոչ մը որ կը կրկնէ «Մաթենի նոյ» (Եր թիւին մէջ հրատարակուած յայտարարութեան գաղափարները՝ Պերլինի դաշնագրին Տաճկաստանի վերաբերող յօդուածներուն «վերաքննութիւնը» դուրս ձգելով : Այդ կոչը հրատարակուեցաւ «Բոս Արմենիա»ին մէջ :

Պիտի տեսներ ընդհուպ այն ընթացքը զոր պիտի բռնէ պաշտօնական Եւրոպան՝ արեւելեան խնդրոյն այս նոր փուլին հանդէպ : Զ.

«Է. Ասիի»ի յաջորդ քուլ ժեստիքին մը
ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԿԱՑՈՒԹԵԱՆ
 մասին :

ՄԵՐ ԴՐԱՑԻՆԵՐԸ

ՔԻՒՐՏԸ

Շար • եւ վերջ

Եւս ձէլալէտտիին յաջորդը Պիթիդի կուսակալէն խրախուսուած միծ պատրաստութեան մէջ էր :

Այս դեռպետը ունի արդէն իր շուրջը եւ իր իշխանութեան տակ, կիսահաստատարնակ քրդի կոմսամուլ եւ պնակալէդ ցեղ մը, որ խորասան կը կոչուի եւ որու թիւը երկու հազարը կ'անցնի : Զբաւականանալով ատոնցմով, հրաւէր էր ուղարկած նաեւ ուրիշ ցեղերու, որոնց մէջ նաեւ Սոկաց «միր»երուն, «խան»երուն եւ «աշիրաթ»ներուն՝ պարտատու իւր հարկին իր զրօշակին ներքեւ խմբուելու համար : Բայց վերջինները միտքողական պատասխան տալէ զատ, զգացուցիկ ու սպառնացել էին, որ չլինի երբեք համարձակի իրենց սահմաններուն մօտենալ անխոհմարար... :

Անգրին ալ կառավարութեան «ճէլպ»ներով (հրաւիրագիր) ձամբտիւնները կը կանչուէին գալ, առանձին զօրանոցներու մէջ համախմբուել :

(1) «Մաթեն», 6 նոյեմբեր :